

Ruralna sociologija u spoznavanju i poticanju razvoja poljoprivrede i ruralnog prostora u Sloveniji

Ana Barbič

Biotehnički fakultet (u mirovini), Ljubljana, Slovenija
e-mail: ana.barbic@bf.uni-lj.si

SAŽETAK U prvom dijelu rada prikazani su počeci i razvoj ruralnosocioloških istraživanja u Sloveniji te uključivanje ruralne sociologije u nastavu na sveučilištima u Sloveniji. U drugom je dijelu izložen modelski pristup cjelovitom ruralnom razvoju i na temelju slovenskih i međunarodnih iskustava iznijeto nekoliko prijedloga za poticanje razvoja (slovenske) poljoprivrede i ruralnog prostora. U zaključku je naglašena potreba interdisciplinarnog pristupa, prije svega većeg uzimanja u obzir društvenih znanosti u razvojnome planiranju.

Ključne riječi: ruralna sociologija, nastava ruralne sociologije, poljoprivredna gospodarstva, seoska obitelj, seoske žene, ruralne zajednice, prijenos znanja u poljoprivrednu proizvodnju, održivi razvoj, interdisciplinarnost.

Svrha

Svrha* priloga je trojaka: prvo, ukratko pa zato možda i nepotpuno prikazati početke i razvoj ruralnosocioloških istraživanja u Sloveniji s posebnim naglaskom na

* Uredništvo zahvaljuje autorici na ovome radu za jubilarni broj časopisa, koji je izvorno imao biti posvećen pristupima, modelima i iskustvima planiranja održivoga razvoja ruralnih (seoskih) zajednica. Autorica je prvu verziju rukopisa, sukladnu rečenoj nakani, u nekoliko navrata doradivala, i to unoseći obradu razvoja sociologije sela kao istraživačkog i nastavnog područja u Republici Sloveniji. Zadnjom verzijom rukopisa, čiji prijevod objavljujemo, autorica je *de facto* odstupila od izvorne koncepcije rada, jer je cjelovit pristup planiranju održivog razvoja ruralnih zajednica zajedno s prijedlozima za njegovo ostvarivanje sveden na ilustraciju istraživačkih interesa slovenskih ruralnih sociologa. (Čak i opsegom, jer se na njega odnosi tek jedna četvrtina priloga.) S obzirom na tu činjenicu valja primijetiti (ne ulazeći u račlambu prikaza razvoja ruralne sociologije u Sloveniji) da autorica, na žalost, ni jednom riječju nije spomenula suradnju slovenskih ruralnih sociologa u časopisu *Sociologija sela* niti kritički vrednovala možebitnu ulogu časopisa u institucionalizaciji i razvoju sociologije sela kao znanstvene discipline, nastavnog kolegija i struke u Sloveniji. Naime, časopis je u 44 godišta svog izlaza pod imenom *Sociologija sela* (1963.-2006.) objavio brojne tekstove 33 slovenska autora od kojih se svega nekoliko nije bavilo sociologijom sela i srodnim područjima. Pritom ostavljamo po strani suradnju slovenskih ruralnih sociologa u ruralnosociološkim i srodnim projektima Agrarnog instituta i njegovih sljednika. Svrha rada koji je trebao biti povezan s obljetnicom časopisa u konačnici je samo djelomično ispunjena (Uredništvo *Sociologije i prostora*).

istraživački rad u okviru Biotehničkog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani (Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani); drugo, opisati uključivanje ruralnosocioloških predmeta u nastavu na Sveučilištu u Mariboru i Sveučilištu u Ljubljani; i treće, izložiti model cjelovitog pristupa održivom razvoju¹ ruralnih zajednica te iznijeti nekoliko prijedloga za njegovo poticanje u (slovenskoj) poljoprivredi i ruralnom prostoru. Autorica, dakle, ne obrađuje šire sociologijske teme povezane sa poljoprivrednim/seoskim stanovništvom, ruralnim prostorom i lokalnim zajednicama u tom prostoru, s inovativnošću poljoprivrednog/seoskog pučanstva i njegovim uključivanjem u globalne integracije u informatičkom dobu.

Ruralnosociološka istraživanja u Sloveniji

Ruralni prostori i seljaštvo kao predmet društvenoznanstvenih istraživanja

Ruralnosociološka istraživanja ponajprije treba smjestiti u kontekst društvenih istraživanja, a prvenstveno upozoriti na njihovu povezanost sa sociologijom lokalnih zajednica i sociologijom prostora. Za ovaj pristup postoje barem dva razloga. Prvi, prostor je osnova i predmet ljudskog postojanja i djelovanja, i drugi, proučavanje prostora traži interdisciplinarni pristup koji povezuje znanstvene spoznaje u cjelovito poznavanje prostora, njegovog korištenja i upravljanja. Potrebu višedisciplinarnog proučavanja ruralnog prostora u Sloveniji dodatno potkrepljuje činjenica da prema statističkim podacima s kraja 20. stoljeća taj prostor čini 96% kopnene površine Slovenije, na kojem prebiva dobra polovica stanovnika Slovenije (Ravbar, 1997.:84). Podaci iz 2012. godine doduše pokazuju da u ruralnim naseljima (urbanizirana ruralna naselja i seoska naselja) živi samo trećina (34,7% od ukupno 2,050.000) stanovnika Slovenije, dok je istovremeno udjel tih naselja vrlo visok (83,4% od ukupno 6.031 svih naselja u Sloveniji) (Kozina, 2013.).

Određivanjem i razgraničavanjem ruralnih i urbanih prostora u Sloveniji u drugoj polovici 20. stoljeća bavili su se prvenstveno geografi, koji su ruralni prostor u pravilu definirali kao „ne gradski prostor“ (Klemenčič, 1960.; Vrišer, 1965.; Kokole, 1976.). Ravbar je svoj istraživački rad usmjerio u određivanje i proučavanje ruralnih i polururalnih naselja i njihovih utjecajnih područja. Upozorio je na barem tri vrste promjena koje donosi urbanizacija: na promjene u fizičkom razvoju naselja, na promjene u socijalnoj strukturi ruralnih područja te posredno i na promjene u sustavu kulturnih vrijednosti, koje u ruralna naselja donosi gradski način života potaknut urbanizacijom (Ravbar, 1992.). Povezivanju gradskih i ruralnih prostora u današnje vrijeme naročito pridonosi plurifunkcijska poljoprivredna djelatnost koja nema

¹ Iako je u slovenskom jeziku za *održivi razvoj* službeno prihvaćen pojam *trajnostni razvoj*, autorica u pravilu u svojim tekstovima koristi slovenski izraz *vzdržen razvoj* kojemu pripisuje i značenje održivosti u vremenu, tj. u smislu dugoročnoga trajanja, kao i u smislu (samo)ograničavanja uporabe resursa u proizvodima, a time i pridonosenja njihovu duljem opstanku/trajanju.

samo proizvodnu nego i socijalnu i ekološku funkciju (Ravbar i Razpotnik Visković, 2010.).

Bez obzira što određivanje udjela ruralnih i gradskih naselja ovisi o poštivanju kriterija ruralnosti (seoskosti) odnosno gradskosti naselja, Slovenija se po OECD tipologiji regija prema stupnju ruralnosti, i po udjelu stanovništva i po površini područja u pojedinim kategorijama (pretežno ruralne – 50%, značajno ruralne – 30%, pretežno urbane – 20% regije) zajedno s Austrijom, Finskom, Belgijom i Danskom, ali iza Švedske i Norveške, svrstava u skupinu s dominantnim udjelom pretežno i značajno ruralnih regija (OECD, 1994.:30).

Proučavanjem gospodarskih djelatnosti seoskog stanovništva i izvora dohodka seoskih zajednica u Sloveniji se tijekom 1960-ih i 1970-ih godina najviše bavio ekonomist Stane Krašovec (1965.; 1974.). On je izučavao pojavu sloja seljaka-radnika. Držao ga je tek prolaznom pojavom, jer bi čovjeku teško bilo raditi na dvije strane, pogotovo ako mu zbog zadovoljavajućeg dohotka izvan poljoprivrede to nije potrebno (Krašovec, 1974.:144). Agroekonomist Jože Levstik pak je prije i za razliku od njega upozorio na činjenicu da poluproleter (kako su šezdesetih godina ili možda još ranije nazivali seljaka-radnika) na taj način i u razvijenom kapitalizmu i u socijalističkim zemljama dolazi do relativno bolje zarade jer hranu proizvodi doma, što mu istodobno omogućuje investiranje u kupnju zemlje ili poljoprivrednih strojeva (Levstik, 1964.: III, cit prema: Barbič, 1990.a :17). Pri tom njegova učinkovitost na radnom mjestu nije smanjena. Naprotiv! Anton Trstenjak čak naglašava da radnik-seljak donosi na radno mjesto (u industriji) tradicionalne vrijednosti marljivog seljaka kojemu je jasno da učinkovitost (produktivnost) njegovoga rada ovisi o njemu samome te da za neuspjeh ne može kriviti kolektiv (Trstenjak, 1982.:93, cit. prema: Barbič, 1990.a:18; Barbič i sur., 1984.b).

Sociološka istraživanja ruralnog prostora i seoskog stanovništva otpočela su u Sloveniji 1959. godine u, iste godine, utemeljenome Institutu za sociologiju i filozofiju Sveučilišta u Ljubljani (Institut za sociologiju in filozofiju pri Univerzi v Ljubljani), i to koncipiranjem istraživačkog i nastavnog područja sociologija lokalnih zajednica, čiji je nositelj bio Zdravko Mlinar (Mlinar, 2005.). Mlinar je već u svojim prvim istraživanjima uključivao ruralnosociološke teme u šire disciplinarnе i društvene okvire, posebice s obzirom na ekonomske, političke i kulturne nejednakosti između grada i sela. Pritom je upozoravao na proturječnost razvojne i poljoprivredne politike, koja je u ime napretka u stvari kočila razvoj poljoprivrede i ruralnog prostora (zemljišni maksimum, sprečavanje mehanizacije poljoprivrede).

Uspoređujući razvijene i manje razvijene općine u Sloveniji, Mlinar je ustanovio da potonje pokrivaju najviše poljoprivredna područja. Kada pak se otvaraju industrijski pogoni u manje razvijenim općinama, većinom se radi o prijenosu zastarjelih tehnologija, koje reproduciraju nerazvijenost (Mlinar, 1986.:131-146). Sada prevladavanje ovog problema barem djelomice omogućavaju globalizacijski procesi i sve brži razvoj informacijskog društva, u okviru kojih i udaljena (zabita) područja »s inovativnom nadogradnjom tradicije ulaze u svijet«, što Mlinar pojašnjava na primjeru izabranih mjesta. Ruralno stanovništvo i ruralne zajednice on uzima u obzir također

u svojim novijim teorijskim razmatranjima u empirijskim istraživanjima kao jedno životno okružje u globalnom informacijskom društvu (2008.a, 2012.). Mlinar je već u svojim prvim istraživanjima 1970-ih također proučavao djelovanje seoskih zajednica, uglavnom s motrišta formalnog uključivanja stanovništva (participacije) u procese odlučivanja na lokalnoj/općinskoj razini (1965., 1969., 1970., 1971.a, 1971.b). Tražio je odgovore na pitanje gdje se zaustavljaju podstreci i kritike te istraživao veliki nesklad između neformalnog i formalno-institucionalnog djelovanja ljudi (Mlinar, 1966.).

Za prevladavanje ondašnjeg sociološkog razgraničenja grada i sela (dihotomni koncept) Mlinar je davao prednost teoriji kontinuuma i objedinjeno obrađivao i nadograđivao sadržaje ruralne i urbane sociologije pod imenom sociologija lokalnih zajednica. Uzimajući u obzir višerazinsku teritorijalnu organizaciju društva, u svom je daljnjem istraživačkom i pedagoškom radu utemeljio sociologiju prostora (Mlinar, 1990.), koju osim Mlinara razvijaju suradnici Centra za sociologiju prostora Fakulteta društvenih znanosti Sveučilišta u Ljubljani (Center za prostorsko sociologiju Fakultete za društvene vede Univerze v Ljubljani).

Matija Golob, Mlinarov suradnik u Institutu za sociologiju i filozofiju, je kombinacijom antropologijskih i sociologijskih pristupa među ostalim proučavao suradnju i oblike uzajamne pomoći u selu (1967.), srodničke (skriven) grupe (1976., 1978.) i tada aktualne probleme nasljeđivanja na seljačkim gospodarstvima (1982.).

Ruralnosociološka istraživanja u okviru Biotehničkog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani

Istraživanje ruralnosocioloških tema nastavilo se u osamdesetim godinama 20. stoljeća na Katedri za agroekonomiju Odjela za agronomiju Biotehničkog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani (Katedra za agrarno ekonomiko Oddelka za agronomiju Biotehničke fakultete Univerze v Ljubljani) stalnim zaposlenjem tada docentice Ane Barbič, kao nositeljice kolegija Osnove sociologije i Osnove politologije. S obzirom na prirodu studija na ovom Fakultetu, nositeljica obaju predmeta već je na samom početku istraživački rad zajedno sa svojim suradnicima na katedri i studentima usmjerila na ruralnosociologijske teme plodove čijeg proučavanja je bez ostatka unosila u nastavni rad.

Istraživački rad u okviru rečene katedre u sljedeća je tri desetljeća bio usmjeren u tri glavna područja:

- proučavanje obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva, seljačke obitelji/kućanstva i seoske žene u seljačkom gospodarstvu i ruralnoj zajednici;
- povezivanje socioloških i tehnoloških pristupa proizvodnji hrane na obiteljskim gospodarstvima (prijenos znanja u poljoprivrednu proizvodnju);
- izvođenje projekata cjelovitog razvoja ruralnih zajednica.

Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo, seljačka obitelj/kućanstvo i seljačka žena

U namjeri proučavanja stanja obiteljske poljoprivredne proizvodnje u Sloveniji je 1982./1983. godine provedeno opsežno iskustveno istraživanje pod naslovom »*Privatna poljoprivredna gospodarstva kao čimbenik razvoja poljoprivrede i ruralnog prostora*« u 13 općina na 10 %-tnom uzorku kućanstava sa seljačkim gospodarstvom, koja su imala u vlasništvu najmanje jedan hektar obradivih površina zemlje. Tako obuhvatan uzorak za svaku općinu je određen radi zajamčene reprezentativnosti podataka za svaku općinu, koja je na svom području financirala istraživanje (Barbič, 1990.a:55-58). Istodobno, sveukupan broj od 2.052 poljoprivredna gospodarstva obuhvaćena istraživanjem jamčio je opću valjanost prikupljenih podataka. Na temelju podataka o izvorima dohotka (zaposlenje, rad na poljoprivrednom gospodarstvu) članova jezgre poljoprivrednih obitelji (gospodar-gazda/muškarac, gospodarica-gazdarica/žena, nasljednik/nasljednica) izrađena je tipologija koja je obiteljska poljoprivredna gospodarstva razvrstala u četiri skupine: stara poljoprivredna gospodarstva (nijedan član jezgra obitelji nije mlađi od 65 godina) (9,0%), mješovita poljoprivredna gospodarstva 2 (svi članovi nuklearne seljačke obitelji bave se poljoprivredom uz redovno zaposlenje izvan poljoprivrednog gospodarstva (12,8%), mješovita poljoprivredna gospodarstva 1 (barem jedan član jezgra seljačke obitelji radi samo na poljoprivrednom gospodarstvu) (56,2%) i čista poljoprivredna gospodarstva (svi članovi nuklearne seljačke obitelji rade samo na poljoprivrednom gospodarstvu) (22,0%) (Barbič, 1990.a: 74-75). Pored agrarno-ekonomskih obilježja poljoprivrednih gospodarstava i njihove (ne)tržišne usmjerenosti, istraživanje se bavilo i nekim društvenim i psihičkim obilježjima članova jezgra seljačke obitelji (njihovo političko djelovanje, slobodne aktivnosti te uloga znanja i poljoprivredne savjetodavne službe u poljoprivrednoj proizvodnji) (Barbič, 1990.a:193-242). U istraživanju je posebna pozornost pridana seoskim ženama, kako onima koje rade samo na poljoprivrednom gospodarstvu (Barbič, 1985.a) tako i zaposlenim izvan poljoprivrednog gospodarstva (Barbič i sur., 1984.c), dopunskim djelatnostima na gospodarstvima kao dodatnim izvorom dohotka unutar poljoprivrednog gospodarstva i kućanstva (Barbič i Tomšič, 1987.), te ulozi žena u procesu odlučivanja o pitanjima obitelji/domaćinstva i poljoprivrednog gospodarstva (Barbič, 1988.). Osvješčivanju žena o ulozi u razvoju poljoprivrede i ruralnog prostora, osim nalaza istraživanja o položaju žena u poljoprivredi i u ruralnim područjima, značajno pridonosi i njihova organiziranost (aktivni seoskih žena u Sloveniji) i njihovo međunarodno povezivanje (Rus i Rupena-Osolnik, 2001.).

U isti tematski sklop spadaju i kasnija istraživanja kao što su: istraživanje o seoskoj obitelji (Barbič, 1993.a; Barbič, 1993.b) i mogućnostima mladih poljoprivrednika/poljoprivrednica da osnuju obitelj (Barbič, 1989.), te istraživanje o razvojnim mogućnostima (poljoprivrednih) kućanstava u Triglavskom nacionalnom parku (Barbič, 1993.c).

Među rezultatima spomenutih istraživanja posebno se izdvaja tipologija poljoprivrednih obitelji/kućanstava na temelju podataka istraživanja »*Poljoprivredna obitelj - socijalni sastav obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva*«, provedenog 1991. godine. Obradom podataka o obitelji/domaćinstvu i poljoprivrednom gospodarstvu

metodom voditelja/vlasnika gospodarstva, 780 jedinica ispitivanja razvrstano je u tri skupine, koje su nazvane propadajuće tradicionalne (25,5%), vitalne tradicionalne (36,8%) i vitalne demokratske (37,7%) poljoprivredne obitelji. Prvu obilježava prije svega mali broj članova, u pravilu jedne (starije) generacije, skromna opremljenost kućanstva predmetima trajne potrošnje a odluke donosi gazda/gospodar. Oba tipa vitalnih poljoprivredničkih obitelji razlikuju se prvenstveno po tome što u vitalnim tradicionalnim obiteljima o kupnji u pravilu odlučuje gospodar, koji također zastupa obitelj i poljoprivredno gospodarstvo izvan kuće, dok u vitalnim demokratskim obiteljima svi članovi odlučuju zajednički i zajedno se dogovaraju o poslovima izvan kuće (roditeljski sastanci, poslovi u mjesnoj zajednici, u općini, u poljoprivrednoj zadruzi) (Barbič, 2000.a).

Spoznaji značajki poljoprivredničke obitelji značajno su pridonijela istraživanja koja uspoređuju poljoprivredne, nepoljoprivredne seoske i gradske obitelji. Usporedba osobina triju skupina obitelji pokazala je da se seoske poljoprivredničke i seoske nepoljoprivredničke obitelji u stavu spram podjele uloga približavaju gradskim obiteljima, ali se u stvarnoj podjeli uloga među spolovima još uvijek razlikuju (Černić Istenič, 2007.; Černić Istenič i Kveder, 2008.). U poljoprivredničkim obiteljima još se uvijek tradicionalno rađa više djece nego u nepoljoprivredničkim ruralnim i u gradskim obiteljima (Černić Istenič, 2007.). Istraživanjem »*Odnosi među generacijama i spolovima na poljoprivrednim gospodarstvima u Sloveniji*«, provedenim 2006.-2008. godine, posebno su proučeni podjela rada i odlučivanje na poljoprivrednom gospodarstvu i u poljoprivrednom kućanstvu, osposobljenost (prvenstveno) voditelja/voditeljica* poljoprivrednog gospodarstva za poljoprivrednu djelatnost, odnosi među generacijama u poljoprivrednom domaćinstvu i shvaćanje međugeneracijske solidarnosti (Knežević Hočevar i Černić Istenič, 2010.).

Seoske su žene u empirijskim istraživanjima proučavane i kao gazdarice na poljoprivrednom gospodarstvu. Najčešće su postale gazdarice tek nakon smrti muža, i to u pravilu samo onda kada poljoprivredno gospodarstvo nije imalo nasljednika/nasljednicu, odnosno on/ona još nije bio(la) određen(a). Na to upućuju podaci istraživanja iz 1991. godine, po kojima je udjel gospodarica udovica (13,2%) osjetno veći od udjela gospodara udovaca (3,3%) (Barbič, 1993.a: 5). Položaj seoskih žena promijenio/poboljšao se i s općim gospodarskim i društvenim razvojem. Zadržimo li se samo na njihovom udjelu među gospodarima obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, on je tijekom desetljeća dobrano povećan. Tako je Majda Černić Istenič (2003.:55) na temelju statističkih podataka za 2000. godinu ustanovila da su u Sloveniji žene gospodarice ima 27% poljoprivrednih gospodarstava, a u zemljama članicama EU samo 19% gospodarstava. Međutim, prema istom izvoru oko 68% žena gospodarica u Sloveniji bilo je starije od 55 godina, a u zemljama članicama EU samo 42%. Početkom 21. stoljeća i slovenska je poljoprivredna politika posvetila posebnu

* U slovenskom izvorniku *prevzemnikov/prevzemnic*, tj. *poduzimača/poduzimateljica*. Pojam voditelj/voditeljica koristi se jer se uobičajio u hrvatskih sociologa sela (op. redaktora prijevoda).

pozornost seoskim ženama, odnosno strategiji njihovog uključivanja u ruralni razvoj (Černič Istenič, 2002.).

Seoske su žene (bile) tema više međunarodnih stručnih susreta u Sloveniji, među kojima je naročit odjek imala FAO Tehnička konzultacija o ženama i pluriaktivnosti 1983. godine (Barbič i sur., 1984.d). Među brojnim međunarodnim događajima na temu seoskih žena kojima su nazočili slovenski sudionici spomenimo barem ove: Fifth International Seminar on International Research on Rural Communities. Vienna Centre and European Society for Rural Sociology, Hungary, 14.-19.9.1985 (Barbič, 1985.b); Scientific convention with international participation »Challenges to the Croatian Agriculture at the Verge of the 21st Century«. 8th - 11th November, 2000 Poreč, Croatia (Barbič, 2000.b); »The New Challenge of Womens' Role in Rural Europe«. International Conference, Nicosia, Cyprus, 4-6 October 2001 (Barbič, 2001.) i The European Conference »Women and Sustainable Rural Development in Europe«, Nicosia, Cyprus, June 7-10 (Černič Istenič, 2006.).

Povodom Međunarodnog dana žena (8. ožujka 2013.) o ulozi žena u poljoprivrednoj proizvodnji govorio je čak i John Kerry, ministar vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država, citirajući konstatacije FAO (Organizacija Ujedinjenih naroda za hranu i poljoprivredu), koja ocjenjuje »da poljoprivrednice, kad bi im sjeme, gnojivo i tehnologija bili jednako dostupni kao i muškarcima, mogu smanjiti broj neishranjenih ljudi u svijetu za 100 do 150 milijuna« (Kerry, 2013.: 5).

Spomenuta i druga ruralnosociološkijska istraživanja u okviru Biotehničkog fakulteta u Ljubljani izvode se, od svojih začetaka 1980-ih godina, na poticaj i za potrebe konkretnih naručitelja koji trebaju podatke i njihove analize za planiranje i obavljanje svojih djelatnosti. Istodobno ona pridonose produbljivanju pojedinih istraživačkih tema i otvaranju novih, koje proširuju spoznaje o seljačkom stanovništvu, posebno o ženama u poljoprivredi, te o seljačkim obiteljima i obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Sloveniji. Takve empirijske podatke značajno su dopunila barem ova dva temeljna istraživanja: magistarski rad Jerice Tomšič Lušin »Socijalna struktura slovenskih seljaka« (Slojevska struktura slovenskih kmetov) i doktorska disertacija Franca Hribernika »Tradicije kao element (dez)integracije u selu: društvena pokretljivost seljaka kroz prizmu obrazovnog sustava« šTradicije kot element (dez)integracije na vasi: družbena mobilnost kmetov skozi prizmo izobraževalnega sistemaĆ.

Jerica Tomšič Lušin je utvrdila da se »po podacima za Sloveniju, seljaci (poljoprivrednici) svrstavaju među niže slojeve slovenskog društva. I u ruralnim zajednicama njihov je položaj u donjem dijelu društvene strukture. Analiza unutar-slojevne strukture seljaka (obuhvaćeni su članovi jezgra seljačke obitelji bez obzira na njihovu osnovnu radnu aktivnost), koja se temelji na pet dimenzija društvene slojevitosti (materijalno-boravišni status, karakteristike poljoprivrednog gospodarstva, obrazovno-profesionalni status, politička aktivnost i slobodne aktivnosti) pak pokazuje da se sloj seljaka unutar sebe raslojava na 10 skupina, koje hijerarhijski raspoređene tvore piramidu sa širokim dnom i šiljatim (koničnim) vrhom. U donje slojeve se prije svega svrstavaju seljaci-radnici s manjih poljoprivrednih gospodarstava, u srednje seljaci sa srednje velikih poljoprivrednih gospodarstava i njihov obrazovni status

je ispodprosječan. Sloj vitalnih poljoprivrednika, koji dolaze iz većih i dobro opremljenih poljoprivrednih gospodarstava te su i u ostalim dimenzijama slojevitosti iznad prosjeka, smješten je u sam vrh unutar slojevne strukture. Poseban sloj izvan hijerarhijski raspoređenih skupina čini trećina poljoprivrednika koji su na prijelazu u nepoljoprivredničke slojeve (Tomšič Lušin, 1993.:II).

Hribernik u svojoj doktorskoj disertaciji otkriva »značaj tradicija i tradicionalizma u ruralnim sredinama, naročito među poljoprivrednim stanovništvom« i utvrđuje da je poslije »nekoliko desetljeća burnih procesa industrijalizacije, deagrarizacije, urbanizacije i modernizacije stanovništva /.../ sve teže očuvati specifični identitet slovenskih sela, a naročito onih koja su u blizini urbanih centara /.../. Socijalna mobilnost, promatrana kroz prizmu obrazovnog sustava, razmjeno je mala i obuhvaća prije svega donji dio obrazovnog sustava /.../. I analiza uključenosti u obrazovni sustav dobnih skupina između 15. i 29. godine života pokazala je da su upravo djeca poljoprivrednika ta koja u usporedbi s djecom iz gornjeg dijela društvene strukture mnogo učestalije prekidaju školovanje nakon obveznog (u brojnim slučajevima nazavršnog) školovanja« (Hribernik, 1993.:I, II).

Povezivanje socioloških i tehnoloških pristupa bavljenju poljoprivredom pri prijenosu znanja u poljoprivrednu proizvodnju

Ruralnosociološka istraživanja, nastava društvenih predmeta na nedruštvenim fakultetima te opća osviještenost sveučilišnih nastavnika stručnih predmeta o potrebi suradnje tehnoloških i društvenih znanosti u proučavanju i poticanju poljoprivredne proizvodnje u Sloveniji, još su 1980-ih godina na Odjelu za agronomiju Biotehničkog fakulteta u Ljubljani potakli više akcija pod naslovom *Suvremena proizvodnja poljoprivrednih kultura na području PZ Ljubljana, Zadružna jedinica Ig* (Barbič i sur., 1987.; Tajnšek, Barbič, Kocjan Ačko, 1988.).

I u okviru nekih istraživačko-razvojnih projekata na konkretnim područjima povremeno se »dogodio« prijenos znanja u poljoprivrednu praksu. Tako se na temelju rezultata i prijedloga projekta *Program razvoja poljoprivrede i dopunskih djelatnosti u Mjesnoj zajednici Mirna Peč*, poljoprivrednik koji se bavio proizvodnjom mlijeka, preusmjerio u ekološko voćarstvo i postao jedan od najvećih proizvođača jabuka sorte topaz u Sloveniji (Kovačič i sur., 1998.).

Slične akcije i projekti, koji su uslijedili, potvrdili su uspješnost povezivanja društvenih i tehnoloških pristupa i znanja pri prijenosu tehnoloških postignuća u poljoprivrednu proizvodnju, iako takvi pristupi još uvijek nisu svakodnevna praksa u istraživačkom i pedagoškom radu. Možda je glavni uzrok tome činjenica što zadaće tehnološkog člana u lancu znanost – tehnologija – poljoprivredna proizvodnja u Sloveniji prilično uspješno obnaša poljoprivredna savjetodavna služba koja savjetovanjem i izobrazbom poljoprivrednika skrbi o uvođenju suvremenih tehnoloških, ekoloških i ruralnosocioloških spoznaja u poljoprivrednu praksu. Pri tome su podaci o tome što poljoprivrednici od Poljoprivredne savjetodavne službe Poljoprivredne i

šumarske komore Slovenije očekuju i kako ocjenjuju njezin rad, a kojima ta Služba raspolaže, značajan oslonac u njezinom radu (Barbič, 1984.a).

Poljoprivrednim savjetnicima u savjetovanju za uvođenje suvremenih načina proizvodnje pomažu prvenstveno podaci o konkretnim usmjerenjima poljoprivrednih proizvođača, ali i podaci o poznavanju znanstveno utemeljenih postupaka poljoprivredne proizvodnje i uporabi zaštitnih sredstava, koje opet osiguravaju istraživanja, kakvo je primjerice bilo anketno istraživanje ljubljanskih povrtlara o upotrebi fitofarmaceutskih sredstava (Fišer, Milevoj, Černič Istenič, 2009.).

Planiranje razvoja poljoprivrede je inače zadaća državne poljoprivredne politike, a savjetovanje poljoprivrednika mora uvažavati konkretno stanje i na poljoprivrednom gospodarstvu i u poljoprivrednom domaćinstvu. Dobar primjer optimalnih stručnih podloga za poljoprivredno savjetovanje konkretnih gospodarstava predstavlja tipologija poljoprivrednih gospodarstava i (seljačkih) kućanstava za svaku stambenu jedinicu u naselju Podjelje na rubu Triglavskog nacionalnog parka pri njihovoj istodobnoj ugradnji (smještanju) u prostornu strukturu naselja (Barbič, 1992.a).

Povezivanje tehnoloških, agroekonomskih i ruralnosocioloških znanja bilo je poticaj što mu je još na početku 1990-ih godina posvećen i Slovensko-britanski seminar na temu *Ruralni razvoj i tržišno gospodarstvo: društveni i privatni troškovi i koristi* u organizaciji Katedre za agrarnu ekonomiku Agroekonomskog odjela Biotehničkog fakulteta u Ljubljani (Barbič, 1990.b).

Svu aktualnost prijenosa znanja u biljnu i stočarsku proizvodnju potvrđuje istraživački projekt *Izazovi i potrebe u prijenosu znanja u poljoprivrednu praksu u Sloveniji*, završen 2012. godine (Černič Istenič i sur., 2012.). Autori u sintezi rezultata zaključuju »da prijenos znanja u poljoprivrednu praksu onemogućuje slaba međusobna povezanost aktera, čak i isključivanje nekih od njih. Postojeći sustav pokazuje sliku odvojenih i samodovoljnih podsustava (napr. istraživačkog, obrazovnog i savjetodavnog)« (Černič Istenič i sur., 2012.:109). Autori rješenje problema vide u izradi »cjelovite strategije prijenosa znanja u poljoprivrednu praksu, u čiju pripremu treba uključiti aktere iz istraživanja, obrazovanja, savjetovanja, industrije i poljoprivredne djelatnosti« (Černič Istenič i sur., 2012.:112). Premda je predloženi pristup primjeren put ka uspostavi cjelovitog sustava prijenosa znanja u poljoprivrednu praksu on, zbog vremenskog odmaka između njegovog definiranja i kasnije uspostave, ako se to u skoroj budućnosti uopće i dogodi, zagovara trenutačno poduzimanje što više konkretnih akcija prijenosa znanja u poljoprivrednu praksu što će, na jednoj strani, doprinosti osvješćivanju političke, stručne i provedbene javnosti o značenju i nužnosti suradnje a, s druge strane, omogućiti stjecanje iskustva za oblikovanje i uspostavu pojedinih sastavnica i koraka predložene strategije.

Projekti cjelovitog razvoja ruralnih zajednica

Sredinom osamdesetih godina 20. stoljeća ruralnosociološka istraživanja i interdisciplinarne akcije prijenosa znanja u poljoprivrednu proizvodnju u okviru ljubljanskog

Biotehničkog fakulteta proširila su se na izradu nacrti i izvođenje projekata cjelovitog razvoja ruralnih zajednica. Prvi takav projekt bio je *Razvojni projekt »Trebnje«*, koji je započeo 1984. godine (Barbič, Kovačič, Rupena-Osolnik, 1991.) sa samo par godina odmaka od akcije Europske zajednice u kojoj je u šest država članica te Zajednice u razdoblju 1980.-1983. završeno 12 konkretnih projekata integralnoga ruralnog razvoja (*integrated rural development projects*) (Ulbricht, 1986.). U okviru tog projekta definirani su idejno rješenje i radni model cjelovitoga razvoja ruralne zajednice, te izrađena shema aktivnosti za njegovu realizaciju (Barbič, 1985.b).

Planiranje cjelovitog razvoja izvjesne ruralne zajednice zahtijeva interdisciplinarni pristup, koji istodobno uzima u obzir prostorne zadanosti, gospodarske djelatnosti i ljudski kapital. Razvojne ideje, oblikovane poštujući sve tri razvojne podloge, pak moraju počivati na principima održivosti u cilju trajne zaštite okoliša, prirodne i kulturne baštine konkretnog područja, te osiguranja kvalitetnog življenja lokalnog stanovništva. Vodeću ulogu u pojedinim projektima cjelovitog razvoja preuzima ona struka u čije područje spada predmet konkretnog poticanja lokalne zajednice, mada se u praksi pokazalo da su uključeni stručnjaci-suradnici Šplaneri prostora, (krajobrazni) arhitekti, (agrarni) ekonomisti, ruralni sociolozi i sociolozi prostora, te stručnjaci iz drugih područja. Čiobično ravnopravni partneri, od kojih svaki – ovisno o fazi provođenja projekta – može preuzeti ulogu voditelja. Kao primjer takve prakse možemo navesti projekt *Koncept dugoročnog razvoja Spomen parka Trebče*, koji je 1988/1989. godine vodio arhitekt Peter Gabrijelčič (Barbič, Gabrijelčič i Tomšič-Lušin, 1990.), a kada je projekt u sljedećoj fazi prerastao u *Istraživačko-razvojni projekt »Cjeloviti razvoj općine Šmarje pri Jelšah«* nastavila ga je voditi ruralna sociologinja Ana Barbič (Barbič, Gabrijelčič i Hribernik, 1991.).

Na Biotehničkom fakultetu u Ljubljani u okviru kolegija iz društvenih znanosti (ruralna sociologija, razvoj ruralnog prostora, metodologija društvenih istraživanja), i na dodiplomskom i na poslijediplomskom studiju, u istraživačko-razvojne projekte su uključeni i studenti. Tako je pod mentorstvom A. Barbič (prve godine u sumentorstvu s Janezom Marušičem) u razdoblju 1995.-1998. izveden projekt *Regionalni park Škocjanske jame*, u kojemu su surađivali studenti dodiplomskog i poslijediplomskog studija krajobrazne arhitekture i poljoprivrede – smjer agronomija. Rezultati rada po studijskim godinama objavljeni su u šest svezaka publikacije *Regionalni park Škocjanske jame* i javno prezentirani lokalnom stanovništvu te upravnoj i stručnoj javnosti (Barbič, 1999.; Barbič, 2005.). Taj i brojni drugi istraživački projekti, u koje su bili uključeni studenti Biotehničkog fakulteta, pridonijeli su osvješćivanju studenata o važnosti sociologijskih znanja u poticanju razvoja poljoprivrede i ruralnih zajednica. To naročito dokazuje uspjeh projekta Šmarje-Vrata u unutrašnjosti slovenske Istre pod vodstvom diplomanata Odjela za agronomiju Biotehničkog fakulteta i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani. Pangea – Društvo za zaštitu okoliša Kopar, koje je projekt potaklo, zajedno s Mjesnom zajednicom Šmarje pri Koprju privuklo je na suradnju u projektu stručnjake različitih profila i Gradsku općinu Kopar, te 2004. i 2005. godine u više radionica i istraživačkih zadataka osiguralo stručne podloge i potaklo suradnju lokalne sredine u pripremi i ostarivanju razvojnog projekta za naselje Šmarje i cijelu mjesnu zajednicu. Projekt, koji je već pružio vidljive rezultate (Barbič, 2010.a), još traje.

S obzirom da je sveučilište prvenstveno orijentirano na pedagoški i temeljno-istraživački rad, čije rezultate inače prenosi i u lokalnu praksu, njegova je međunarodna suradnja ponajprije usmjerena na veće istraživačke projekte kakvi su, primjerice, okvirni programi (EP) EU. Kako ti projekti također zahtijevaju provjeru teorijskih koncepata u državnom/lokalnom okruženju, oni su u pravilu vezani uz poticanje razvoja konkretne ruralne zajednice i/ili pojedinih (poljoprivrednih) domaćinstava u toj zajednici. Tako je u Sloveniji empirijski dio projekta CEESA (Central and Eastern European Sustainable Agriculture), EU Petog okvirnog programa (1999.-2003.) izveden na području planiranog Regionalnog parka Trnovski gozd (Barbič, Udovč, Medved, 2001.; Barbič, Udovč, Medved, 2004.). Prikupljeni ruralnosociološki i agroekonomski podaci korišteni su i u jednom diplomskom radu (Medved, 2001.).

Međunarodna suradnja u razvojnim projektima ruralnih područja u Sloveniji najčešće se odvijala povezivanjem sa susjednim zemljama. Među takve projekte spadaju brojni INTER-REG projekti, zatim tradicionalna suradnja sveučilišta kakvu već desetljećima njeguju Sveučilište u Klagenfurtu/Celovcu i Sveučilište u Ljubljani. U sklopu te suradnje, od 25. do 30. lipnja 1994. godine je u Atomskim Toplicama održana međunarodna radionica »Čovjek – upravljanje – održivi razvoj« (Barbič i Wastl-Walter, 1995.; Verbole, 1999.), u kojoj su osim stručnjaka oba sveučilišta i nekoliko drugih stručnjaka sudjelovali i mladi iz lokalne zajednice. Zadnji dan svi polaznici radionice zajednički su posjetili mjesto Železno Kaplo/Eisenkappel, gdje su upoznati s uspješnim restrukturiranjem nekada industrijskog mjesta u suvremeno područje ruralnoga zdravstveno-rekreacijskog turizma. Istovremeno se pokazalo da Pišece, prikazano u radionici kao primjer ruralnog mjesta, »umire«, iako ima lokalne razvojne potencijale u turističkom i u drugim lokalnim društvima i osnovnoj školi, na kojima se može graditi razvoj mjesta i okolice. Pripreme za održavanje središnje slovenske proslave 100. godišnjice objavljivanja prve knjige Pleteršnikovoga slovensko-njemačkog rječnika, lokalno je turističko društvo počelo u godini ili nešto prije spomenute radionice, a proslavu je uspješno izvelo u jesen 1994. godine (Barbič, 1995.). Grupa mladih Pišečana i Pišečanki kasnije se uključila u državni program CRPOV (cjeloviti razvoj ruralnog prostora i obnova sela) i nastavila aktivnosti u razvoju ruralnog turizma (Verbole, 1999.).

Projektima cjelovitog razvoja ruralnih zajednica i obnove sela ili barem njihovim osnivanjem, kao i razvojnim projektima širih ruralnih područja u Sloveniji se pored suradnika i studenata Biotehničkog fakulteta bave i neki drugi fakulteti, odnosno studijski smjerovi na njima. Kao uspješan primjer valja istaći postdiplomski interdisciplinarni studij prostornog planiranja na Fakultetu za građevinarstvo i geodeziju (Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo) Sveučilišta u Ljubljani, u okviru kojega je izveden projekt razvoja i obnove sela Žetale (Prosen, Vrabič, 1990.).

U spomenute (kao i brojne druge domaće i međunarodne istraživačke projekte) na Biotehničkom fakultetu ali i u projekte i programe drugih istraživačkih i razvojnih ustanova te poduzeća, uključuje se sve veći broj sociologa, prije svega iz ruralne i prostorne sociologije.

Ruralna sociologija u pedagoškom procesu na dodiplomskom i poslijediplomskom studiju

Prvo treba naglasiti da se ruralna sociologija kao studijski predmet (pod različitim nazivima u studijskim programima) u Sloveniji predaje samo na Biotehničkom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani i na sveučilišnom studiju poljoprivrede Fakulteta za poljoprivredu i biosistemske znanosti Sveučilišta u Mariboru (Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru).

Istovremeno s koncipiranjem istraživačkog područja sociologije lokalnih zajednica na Institutu za sociologiju i filozofiju, njegov nositelj Z. Mlinar izradio je i program za nastavu tog predmeta na Odjelu za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani osnovanom 1960. godine. Studijski predmet, čiji je nositelj bio Mlinar, obuhvaćao je sociologijske aspekte grada i sela/ruralnog prostora te lokalne samouprave. Sa prijenosom osnovnog sociologijskog studijskog programa na današnji Fakultet za društvene znanosti oblikovano je istraživačko i nastavno područje prostorne sociologije kao posebne sociologijske discipline.

Na Biotehničkom fakultetu u Ljubljani prvi se kolegiji iz društvenih znanosti, s izuzetkom agrarne ekonomike koja se ranije predavala, javljaju studijske 1966./1967. godine (politička ekonomija) i studijske 1972./1973. godine (sociologija, politologija, filozofija). Sociologija i politologija spojene su studijske 1976./1977. godine u predmet *Osnove sociologije i politologije* (Temelji sociologije in politologije). Sociološki dio kolegija je od studijske 1976./1977. do 1979./1980. godine na svih osam odjela Biotehničkog fakulteta predavala Maca Jogan, koja je već tada »sadržaj predmeta prilagođavala potrebama studijskih usmjerenja te posvećivala pozornost ekološkim problemima, deagrarizaciji sela i drugim problemima ruralnog prostora, te specifičnostima međugeneracijskih odnosa (obuhvaćajući i problematiku razlika između spolova) u ruralnom okruženju« (Jogan, 2013.). Trajnim zaposlenjem A. Barbič na Odjelu za agronomiju Biotehničkog fakulteta osigurani su i formalni uvjeti za razvoj ruralne sociologije kao matične sociologijske discipline na tom Fakultetu. A. Barbič drži se njenom utemeljiteljicom (Enciklopedija Slovenije, 2002.: 8). Bez obzira što su sociologija i politologija bile spojene u predmetnu cjelinu *Osnove sociologije i politologije* sve do zaključno studijske 1985./1986. godine, u praksi su oba predmeta bila odvojena. Studijske 1986./1987. godine na većini odjela Biotehničkog fakulteta formalno su još uvijek bili spojeni u predmetni sklop *Sociologija i politologija*, da bi se studijske 1989./1990. godine oblikovali kao dva samostalna studijska predmeta. Te studijske godine oba su se predmeta izvodila još jedino na odjelima za agronomiju, veterinu, stočarstvo i prehrambenu tehnologiju, dok su Odjel za šumarstvo i Odjel za drvenu industriju zadržali samo predmet Sociologija. Taj je predmet postupno zamijenjen predmetom Ruralna sociologija, i to najprije na Odjelu za šumarstvo (studijske 1990./1991. godine), iduće studijske godine također i na Odjelu za agronomiju i Odjelu za zootehniku, u kojega se prometnuo Odjel za stočarstvo. Na odjelu za drvenu industriju do studijske 1991./1992. godine zadržan je predmet Sociologija.

Sociologija se pod nazivom *Temelji sociologije* predavala kao jednosemestralni kolegij u opsegu 30 sati na svim odjelima Biotehničkog fakulteta, kako na sveučilišnom tako i na višem i visokom stručnom studiju sve do studijske 1982./1983. godine, kada je ukupan fond sati predmeta podijeljen na 15 sati predavanja i 15 sati seminara u kojima je svaki student izlagao svoj seminarski rad. Zbog velikog broja studenata i posljedično seminarskih radova, 1982. je na Odjelu za agronomiju zaposlen asistent Franc Hribernik, koji je poslove asistenta obnašao zaključno sa studijskom 1992./1993. godinom, kada su neki odjeli (Odjel za biologiju, Odjel za drvnu industriju, Odjel za prehrambenu tehnologiju) odustali od predmeta *Sociologija* ili *Ruralna sociologija*. Istodobno je opseg predmeta na sveučilišnom i strukovnim studijima odjela za agronomiju, šumarstvo i zootehniku povećan sa 30 na 45 sati u izabranom semestru.

U bolonjskim studijskim programima, koji se na Biotehničkom fakultetu izvode od studijske 2007./2008. godine, sociološki su predmeti: sociologija ruralnog prostora, sociologija šumskih resursa, socijalni projekti u šumarstvu (nositeljica svih je Majda Černič Istenič) i razvoj ruralnog prostora (nositelj predmeta je Luka Juvančič), svrstani u izborne predmete. Njihov opseg od 30 do 45 nastavnih sati je, u pravilu, podijeljen na predavanja, seminarske vježbe i terenski rad. Pojedini predmeti se izvode na tri odjela Biotehničkog fakulteta, i to na Odjelu za agronomiju, Odjelu za zootehniku i Odjelu za šumarstvo.

Poseban primjer uvrštavanja društvenoznanstvenih/sociologijskih predmeta u studijske programe čini studij krajobrazne arhitekture, koji postoji od 1996. godine u samostalnom odjelu Biotehničkog fakulteta u Ljubljani. Do studijske 1992./1993. godine na tom se studiju predavao predmet Osnove sociologije i politologije. Nakon kratkog prekida, od 1995./1996. do 1998./1999. godine uveden je predmet *Uređivanje ruralnog prostora* (Urejanje podeželja), koji su izvodili A. Barbič i Janez Marušič. Istovremeno se na tom studiju povremeno predavao predmet *Sociologija lokalnih zajednica*. Od studijske 1995./1996. godine uveden je predmet *Sociologija prostora* (Prostorska sociologija), čiji je nositelj prvo bio Z. Mlinar, a od studijske 2007./2008. godine predavali su ga Pavel Gantar i Drago Kos. U bolonjskom studijskom programu taj se predmet predaje samo na drugom stupnju u okviru Magistarskog programa krajobrazne arhitekture i predaje ga D. Kos.

Posebna je priča uvrštavanje predmeta (ruralna) sociologija u zasebnu katedru/institut kao organizacijsku jedinicu Odjela za agronomiju Biotehničkog fakulteta. Još od uvrštenja prvih predmeta društvenih znanosti u studijske programe Biotehničkog fakulteta za njihovo je izvođenje bila »odgovorna« Katedra za agrarnu ekonomiku Agronomskog odjela, na koju se, rečeno je, 1. veljače 1980. godine zaposlila A. Barbič kao prva sociologinja s punim radnim vremenom. Studijske 1983./1984. godine Katedra za agrarnu ekonomiku je preimenovana u Katedru za agrarnu ekonomiku i društvene znanosti, koja se deset godina kasnije – povećanjem broja stručnih predmeta, čiji su nositelji bili povezani na toj katedri – prozvala Institutom za agroekonomiku (Institut za agrarno ekonomiko), unutar kojega su ustrojene katedre za pojedina studijska i istraživačka područja. Među njima i Katedra za pospešivanje razvoja poljoprivrede i ruralnog prostora (Katedra za pospešivanje razvoja kme-

tijstva in podeželja) u koju je uvrštena ruralna sociologija. Studijske 1998./1999. godine ta se disciplina oblikovala u samostalnu Katedru za ruralnu sociologiju, koja se nekoliko godina kasnije (2001./2002.) opet povezala s agrarnom ekonomikom i razvojem ruralnog prostora u Katedru za agrarnu ekonomiku, ruralnu sociologiju i razvoj ruralnog prostora. U reorganizaciji/združivanju katedri Odjela za agronomiju nakon prijelaza na bolonjski studij nastala je pak nova programski »šarena« (iznimno heterogena) Katedra za agrometeorologiju, uređenje poljoprivrednog prostora te ekonomiku i razvoj ruralnog prostora.

Podaci o uvođenju i izvođenju (ruralno) socioloških predmeta u okviru studijskih programa Biotehničkog fakulteta, te podaci o uvrštavanju ruralne sociologije u referentnu katedru/institut i podaci o mijenjanju naziva katedre/instituta upućuju bar na dvije činjenice. Prvo, ruralna sociologija se u okviru studijskih programa i organizacijskih jedinica Biotehničkog fakulteta uspjela potvrditi kao matično istraživačko i obrazovno područje. Drugo, opseg i status (obvezan/izborni predmet) ruralnosocioloških predmeta u studijskim programima pojedinih studijskih usmjerenja na odjelima Fakulteta kroz tri su desetljeća u velikoj mjeri ovisili o (ne)formalnoj moći vodstva fakulteta, pojedinih odjela, i/ili stručnih skupina unutar njih. Ruralnosociološki će predmeti primjeren opseg i status u okviru studija poljoprivrede na Sveučilištu u Mariboru i Sveučilištu u Ljubljani dobiti tek onda kada će uvrštenje pojedinih strukovnih područja i studijskih predmeta determinirati izbor željenih znanja diplomanata/diplomantica određenih studijskih usmjerenja.

Interes studenata Biotehničkog fakulteta za ruralnosociološke sadržaje, pored njihovog aktivnog sudjelovanja u pripremi i izlaganju seminara te izvođenju studenskih istraživačkih zadataka, koji su povremeno nadomještali seminarske radove, potvrđuje i broj diplomskih radova izrađenih pod mentorstvom svake nositeljice predmeta Ruralna sociologija. Tako je A. Barbič u razdoblju 1984.-2001. bila mentorica 26 diplomanata/diplomantica na dodiplomskom studiju, od kojih je jedna primila Prešernovu nagradu Biotehničkog fakulteta a jedna Prešernovu nagradu Sveučilišta u Ljubljani. Također, pod njenim mentorstvom stečena su dva magisterija znanosti i u sumentorstvu dva doktorata, od kojih je jedan izrađen na Sveučilištu u Wageningenu u Nizozemskoj. Pod mentorstvom M. Černič Istenič pak je u razdoblju 2004.-2012. izrađeno 18 diplomskih radova na sveučilišnom studiju, tri diplomatska rada na visokom strukovnom studiju i jedan magistarski rad. M. Černič Istenič je u tom razdoblju također bila mentorica jednoj diplomantici na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mariboru te sumentorica dvijema doktorandicama na Fakultetu društvenih znanosti u Ljubljani.

Na Višoj agronomskoj školi Maribor ruralna sociologija se počela predavati školske 1970./1971. godine. Z. Mlinar, prvi predavač predmeta *Sociologija sela*, priredio je i prvu studijsku građu za studente pod naslovom *Uvod u ruralnu sociologiju* (Mlinar, 1971.c). Kao predavač naslijedio ga je Franci Pivec. Predmet se predavao u prvom semestru u opsegu od 60 sati do školske 1985./1986. godine, kada je opseg prepoloavljen. Od tada do školske 1994./1995. godine predmet je predavala viša predavačica Majda Japelj, diplomirana sociologinja. Na magistarskom studiju prije bolonjskog

programa u studijskom modulu Pravno-institucionalni oblici upravljanja u poljoprivredi na drugoj je godini postojao predmet *Poljoprivredna politika i ruralna sociologija* (Kmetijska politika in ruralna sociologija), koji su predavali Emil Erjavec s Biotehničkog fakulteta u Ljubljani i Stefan Vogel sa Sveučilišta poljoprivrednih znanosti u Beču (Universität für Bodenkultur Wien). Vogela je kao predavačica studijske 2010./2011. godine zamijenila Andreja Borec, redovito zaposlena na Fakultetu za poljoprivredu i biosistemske znanosti Sveučilišta u Mariboru (tako se 2008. godine preimenovao Fakultet za poljoprivredu Sveučilišta u Mariboru, koji je između 1992. i 1994. godine nosio naziv Visoka poljoprivredna škola Sveučilišta u Mariboru, a prije toga Viša agronomska škola Maribor). Od akademske 2006./2007. godine (bolonjski program) predaje se predmet *Sociologija ruralnog prostora*, i to na prvom stupnju stručnog studija u opsegu 30 sati predavanja i vježbi i 35 sati individualnog rada studenta, te na drugom stupnju (magistarski studij) u okviru poslijediplomskog studijskog programa Agrarna ekonomika u opsegu 60 sati predavanja i vježbi te 60 sati individualnog rada studenta. Nositeljica i izvoditeljica obadva programa je Đurđica Žutinić s Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U programima sveučilišnog bolonjskog studija nema ruralnosocioloških predmeta.

Cjeloviti pristup planiranju održivog razvoja ruralnih zajednica i nekoliko prijedloga za njegovo provedbu²

Želja za neprestanim poboljšanjem kakvoće življota osnovni je motiv čovjekovog djelovanja na individualnoj i na društvenoj razini. Pri tome se kvalitetu življota suvremenog razvijenog demokratskog društva ne određuje samo količinskim povećanjem dobara, nego u sve većoj mjeri njihovom dostupnošću, zdravstvenom besprijekornošću, sigurnošću, duljinom roka trajanja i održivom iskoristivošću, kao i kvalitetnim odnosima među ljudima (suradnja, međusobno poštovanje, međusobna pomoć – uzajamnost) i društvenim skupinama (demokračičnost, ravnopravnost, miroljubivost). Stanovnicima ruralnog prostora i njihovim lokalnim zajednicama u nastojanjima za boljom kvalitetom življenja uvelike mogu pomoći nalazi i prijedlozi znanstvenika različitih struka, koje se bave proučavanjem ruralnog prostora. U nastavku spominjemo samo nekoliko poznatih, tj. više puta opisanih i prikazanih činjenica i sugestija, koji su često bili predviđeni ali ipak nedovoljno uzimani u obzir u planiranju i provođenju konkretnih razvojnih projekata pojedinih ruralnih zajednica ili širih ruralnih područja.

Cjelovito planiranje na svim razinama društvene organizacije (lokalna zajednica, regija/pokrajina, država, međudržavne zajednice) zahtijeva usklađivanje zaštite okoliša, očuvanja prirodne i kulturne baštine, te gospodarskoga i socijalnog razvoja (slika 1.).

² Manji dio ovog teksta preuzet je i prerađen iz već objavljenog priloga (Barbič, 2010.b).

Slika 1.

Uskladiavanje okolišnog/prostornog, socijalnog i gospodarskog razvoja (Barbič, 2005.:19)

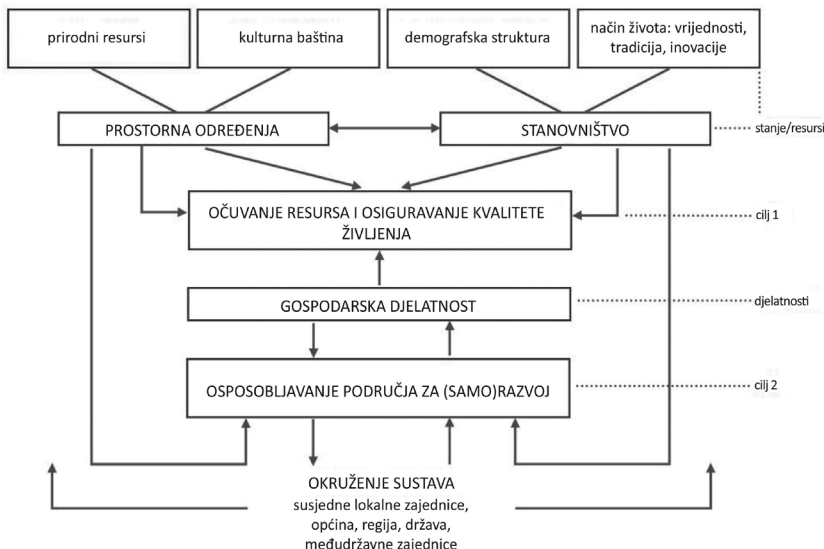

Svaki od tri podsustava (okoliš/prostor, društvo, gospodarstvo) funkcioniše po vlastitim zakonitostima, ali su istodobno i međusobno ovisni. Zato razvoj pojedinog podsustava ne smije ugrožavati razvoj druga dva, nego se moraju podupirati i doprinosti njihovoj održivosti.

Uskladiavanje prostornih, okolišnih i prirodnih datosti sa potrebama i željama ljudi (pojediniaca, lokalne zajednice, države), na jednoj strani osigurava optimalno rješavanje teškoća i konflikata, a na drugoj strani potiče stvaranje takvih gospodarskih proizvoda koji će osigurati održivo korištenje raspoloživih izvora i kvalitetno življenje ljudima.

Slika 2.

Model cjelovitog pristupa razvojnom projektu (Barbič, 1997.:24)

Raspoloživi prostor, kako njegov opseg tako i resursi, ograničena je datost koja je temelj za postojanje i djelatnosti stanovnika konkretnog područja. Zato je u svakom planiranju nužno polaziti od prostornih okvira (prirodnih resursa) i potencijala stanovništva (ljudskih resursa) za održivi gospodarski razvoj, koji će osiguravati očuvanje resursa i kvalitetan život ljudi (slika 2.).

Slovenski ruralni prostor, barem njegov najveći dio, razmjerno je dobro opremljen prometnom i komunalnom infrastrukturom i uslužnim djelatnostima, trgovački centri su većini stanovnika dostupni u mjestima zaposlenja. Zbog opsežnih dnevnih radnih migracija iz ruralnog prostora u gradove smanjuju se razlike u načinu života i sustavu vrijednosti između ruralnog i seoskog stanovništva. Istodobno se usprkos lokalnim naporima, gubi identitet slovenskog ruralnog prostora. Osim nekontrolirane izgradnje na poljoprivrednim zemljištima (Prosen, 2008; 2009; Matjašec, 2013) ugroženi su i prirodna i kulturna baština a time i lokalni razvojni potencijali, uključivo smanjivanjem površine poljoprivrednih zemljišta i broja stanovnika koji su se voljni baviti proizvodnjom hrane za tržište.

Stanovnici slovenskog ruralnog prostora, i poljoprivrednici i stanovnici drugih zanimanja i statusa (umirovljenici, mladina na školovanju, nezaposleni, osobe s posebnim potrebama) ne trebaju (samo)sažaljenje koje proizlazi prije svega iz usporedbe dostupnosti radnih mjesta i usluga u gradu i u ruralnim područjima te iz tradicionalno nadmenog stava gradskog spram ruralnom stanovništvu, vidljivom pejorativnom značenju riječi seljak, seljački, seoski, ruralni. U zadnje vrijeme se riječ ruralno pojavila čak u pogrdom određivanju slovenske prijestolnice kao ruralnoga (poseljačenog) grada.

Za poticanje razvoja (slovenske) poljoprivrede i ruralnih zajednica na temelju domaćih i međunarodnih iskustava iznosim nekoliko prijedloga.

Takmičenje s gradovima zamijeniti suradnjom. Poljoprivrednici osiguravaju gradskim žiteljima barem dijelom opskrbu kvalitetnim živežnim namirnicama i najkraći put od njive do stola. Istodobno gradskom stanovništvu omogućuju kvalitetno provođenje slobodnog vremena izletima u prirodu, šetnjama, trčanjem, vožnjom bicikla, sakupljanjem plodova, ponudom ugostiteljskih i ostalih usluga za odmor (poljoprivredna gospodarstva otvorenih vrata, seoski turizam, ugostiteljski lokali), te omogućuju upoznavanje/doživljaj prirodne i kulturne baštine slovenskog ruralnog prostora (turističke, etnološke, kulturne priredbe). S druge strane, posjetitelji iz gradova osiguravaju stanovnicima ruralnog prostora barem dio potrebnog dohotka od prodaje živežnih namirnica i poljoprivrednih proizvoda, ugostiteljskih i turističkih usluga te sportskih, rekreacijskih i kulturnih priredbi. Podrazumijeva se da je temelj za uspješnu suradnju stanovnika gradova i ruralnog stanovništva međusobno poštovanje. To znači da ljudi iz grada poštuju rad seoskog stanovništva (drže se uhodanih putova, ne uzimaju poljoprivredne proizvode i plodove u privatnom vlasništvu), te prirodnu i kulturnu baštinu ruralnog prostora. Vlasnici zemljišta pak ne ograničavaju ili čak postavljanjem prepreka ne zatvaraju uhodane staze i šetnice, trebali bi biti svjesni da su im zemljišta dana na korištenje i upravljanje a ne u apsolutno

vlasništvo. Trebali bi biti svjesni da posjetitelji iz grada njima i drugim stanovnicima ruralnog prostora osiguravaju proizvode i usluge neophodne za kvalitetno življenje.

Ne čekati na pomoć izvana nego se osloniti na vlastite snage i lokalne resurse. U Francuskoj se još u 16. stoljeću u opisivanju seljaka smatralo kako su seljaci »prepredeni» a »svaki seljak pomalo i trgovac« (Zenon Davis, 2009: 209). Politika poljoprivrednih naknada EU i država članicama pak je time što financijska potpora poljoprivredi nije vezana uz proizvodnju, nego samo uz obradu poljoprivrednih površina, uvelike potisnula sposobnost poljoprivrednog stanovništva za stjecanje primjerenog dohotka. EU tu »pogrešku« pokušava ispraviti ponovnim vezivanjem financijskih potpora poljoprivredi uz poljoprivredne proizvode, ali je svjesna da će za prijelaz od pasivnog primanja naknada do aktivnog stvaranja dohotka biti potrebno stanovito vrijeme. Za nadati se da stvaralačko razmišljanje poljoprivrednog i ruralnog stanovništva drugih zanimanja u Sloveniji još nije posve zamrlo i da će ga uz potporu suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, koje su raširene i u slovenskom ruralnom prostoru (Mlinar, 2008b), te primjerenom državnim politikom i adekvatnom financijskom potporom, biti moguće brzo obnoviti.

Stvaranje novih proizvoda u poljoprivredi i ruralnom prostoru te otvaranje novih radnih mjesta. Stvaralačko promišljanje seljačkog/ruralnog stanovništva o poljoprivrednoj proizvodnji i preradi, proširenje spektra organske/ekološke proizvodnje te obogaćivanje turističko-rekreacijske ponude u ruralnim područjima otvorit će nova radna mjesta ili pružiti priliku za dopunski rad poljoprivrednog/ruralnog stanovništva, prije svega onima koji su ili će zbog gospodarske krize izgubiti posao. Moglo bi se očekivati da će stvaralački duh privući u ruralne prostore i stručnjake suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija kako optimistično najavljuje Mlinar (2008.b). Kao u području novih tehnologija (Tyraingiel, 2012.) tako je i za razvoj poljoprivrede i ruralnog prostora ključna inovativnost, ne samo u oblikovanju potpuno novih gospodarskih proizvoda, nego možda ponajviše u traženju najboljih rješenja konkretnih problema. U tome je važna uloga povezivanja prvenstveno sa susjednim državama i EU kao poveznice europskih država i različitih društvenih skupina. Takvo će usmjerenje pridonijeti otvaranju prema van, izlaganju međunarodnoj konkurenciji te neprestanom poboljšavanju ponude. Kako pak je svako oblikovanje i uvođenje nove ponude povezano s većim ili manjim rizikom, pri stvaranju novog gospodarskog proizvoda ili prije toga potrebno je barem okvirno istražiti interes za njega u smislu potražnje/prodaje. Istodobno se je valja držati mnogo puta potvrđenog pravila da kvalitetna i dobra ponuda samu sebe prodaje. I uspjeh i neuspjeh uvođenja novoga gospodarskog proizvoda pak potvrđuje spoznaju da bez rizika nema ni razvoja.

Povezivanje poljoprivrednih proizvođača i suradnja s potrošačima. Udruživanje seljaka u poljoprivredne zadruge ima u Sloveniji tradiciju dulju od 130. godina (Ocepek, 1983.). Zadruge su vremenom mijenjale svoju organizaciju i sadržaj poslova, ali se temeljna zadaća zadrugarstva kao oslonca seljaka u proizvodnji živežnih namirnica (opskrba sredstvima za proizvodnju) i otkuplivača njihovih proizvoda održala. Međutim, kako suvremeni veći proizvođači najčešće sami prodaju svoje proizvode, poljoprivredne zadruge imaju vitalnu važnost za manja poljoprivredna

gospodarstva, premda je i među njima sve više takvih, osobito među proizvođačima organsko uzgojenog povrća, koji formalno udruživanje u poljoprivrednu zadrugu dopunjuju/nadomještaju neposrednim kontaktima s potrošačima (tjedno dostavljanje košare vlastitih proizvoda, neposredna prodaja na tržnici ili u svom dvorištu). Naravno da suvremene zadruge, koje Kristina Božič (2013.) naziva zadrugama za 21. stoljeće, mogu imati važnu ulogu i u prometu poljoprivrednih i drugih proizvoda između manjih poljoprivrednih proizvođača i većih potrošača kao što su vrtići, škole i bolnice.

Poticati informiranje, obrazovanje i osvješćivanje o ciljevima, strategijama i sadržajima održivog razvoja. Informiranost i znanje su osnovni uvjet stvaralačke suradnje građana u procesima odlučivanja o održivom korištenju prostora i primjerenim programima/projektima gospodarskoga i socijalnog razvoja ruralnih zajednica. U području informiranja i osvješćivanja se u Sloveniji u posljednje vrijeme pojavilo nekoliko popularno-stručnih radova (na primjer: Prosen, 2008., 2009.; Plut, 2010.; Ravbar, 2010.) i glasila društava za zaštitu okoliša (na primjer: Glasilo Društva Pangea, 2007.). Pojavljuju se i opsežniji popularno-stručni tekstovi namijenjeni širenju znanja u izvjesnom području (na primjer: Simoneti, Zavodnik Lamovšek, 2009.) i savjetovanja na kojima stručnjaci na popularan način upozoravaju na razvojne mogućnosti konkretnog područja uz istodobno očuvanje resursa i baštine (Ohranitev kraške krajine ..., 2008.). Međutim, kako je informiranje prvenstveno domena medija, obrazovanje i osvješćivanje za kreativnu suradnju građana u procesima odlučivanja kao i u svakodnevnim aktivnostima mora biti sastavni dio redovitog obrazovanja (kurikuluma) kao i obrazovanja odraslih (seminari, tečajevi). Na području informiranja i poticanja suradnje te međusobne pomoći između pojedinih organizacija, koje surađuju u razvoju ruralnih područja, valja spomenuti slovensku *Mrežu za ruralni prostor* (Mreža za podeželje – www.mko.gov.si; 21.04.2013), koja djeluje u sastavu Ministarstva poljoprivrede i okoliša, te *Društvo za razvoj slovenskog ruralnog prostora LAS* – Društvo za razvoj slovenskega podeželja LAS (lokalne akcijske skupine) (www.prc.si; 21.04.2013). I mreža i društvo potiču suradnju i međusobno ispomaganje među pojedincima i organizacijama u ruralnom prostoru putem svojih dodatnih aktivnosti.

Zaključak

Povezivanje znanja iz društvenih i tehnoloških znanosti nužno je kako na području prijenosa poljoprivrednih tehnologija u poljoprivrednu proizvodnju tako i na području planiranja i provedbe projekata razvoja ruralnih zajednica. Naime, sociologija, prije svega sela i prostora, u oba slučaja tretira čovjeka kao proizvođača živžnih namirnica i kao pripadnika ruralne zajednice, kojega je nužno respektirati i koji treba aktivno sudjelovati u planiranju razvoja.

Iako interdisciplinarnost odnosno interdisciplinarna suradnja u Sloveniji nije nepoznata, u praksi baš i nema puno primjera takve suradnje, jer su i poljoprivredni stručnjaci (agronomi, veterinari) planeri prostora (urbanisti, arhitekti, krajobrazni arhitekti) uvjereni da posjeduju znanja i da dobro poznaju potrebe i želje ljudi koji

se bave poljoprivredom ili nekom drugom gospodarskom djelatnošću u ruralnom prostoru ili pak tamo samo žive i da sami mogu integralno planirati razvoj. Samo »zdrava pamet« pojedinih referentnih skupina stručnjaka, premda s osnovnim poznavanjem drugih područja, nije dostatna za stručno optimalno planiranje. Ona je dovoljna samo za to da stručnjaci određene struke u planiranju razvoja na svom području prisvijeste koje struke odnosno stručnjake trebaju pozvati na suradnju u planiranju optimalnog korištenja prostora kako u području poljoprivrede tako i drugih zahvata u prostor u cilju integralnog i održivog razvoja ruralnih zajednica.

Literatura

1. Barbič, A. (1984.a). Kakšna je in kakšna naj bi bila po mnenju kmetov pospeševalna služba. *Sodobno kmetijstvo*, 17 (7-8): 292-295.
2. Barbič, A. in sod. (1984.b). Mešane kmetije da ali ne? *Teorija in praksa*, 21 (1-2): 23-43.
3. Barbič, A. in sod. (1984.c). Seoske žene zaposlene izvan gospodarstva. *Sociologija sela*, 22 (83-86): 61-71.
4. Barbič, A. in sod. (1984.d). Women Pluri-active Outside the Farm in the Socialist Republic of Slovenia, v: Barbič, A. in sod. (ur.). *Technical Consultation on Women and Pluriactivity. Consultation Technique sur les Femmes at la Pluriactivite, FAO European Commission for Agriculture, 13-17 june 1983, Ljubljana, Yugoslavia*.
5. Barbič, A. (1985.a). Ali delo zagotavlja kmeticam enakopravnost v družbi?. *Teorija in praksa*, 22 (10): 1244-1254.
6. Barbič, A. (1985.b). Women's Issues in Rural Community. Fifth International Seminar on International Research on Rural Communities. Vienna Centre and European Society for Rural Sociology, Hungary, 14.-19.9.1985, v: Thorniley D. (ed.). *The Economics and Sociology of Rural Communities: East-West Perspective*. Avebury, 1987.
7. Barbič, A. in sod. (1987). *Sodobna tehnologija pridelovanja poljščin*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta (raziskovalno poročilo).
8. Barbič, A. in Tomšič, J. (1987). *Dopolnilne dejavnosti na kmetijah*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta (raziskovalno poročilo).
9. Barbič, A. (1988). Farm Women in Decision-making Processes: Yugoslav Experience. *Sociologia Ruralis*, 28 (4): 293-299.
10. Barbič, A. (1989). Možnosti mladih kmetov, da si ustvarijo družino. *Sodobno kmetijstvo*, 20 (3): 113-118.
11. Barbič, A.; Gabrijelčič, P. in Tomšič-Lušin, J. (1990). Naravni viri in kulturna dediščina kot temelj razvoja podeželja. *IB-revija za planiranje*, 24 (1/2): 18-30.
12. Barbič, A. (1990.a). *Kmetov vsakdan*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
13. Barbič, A. (ur.) (1990.b). *Ruralni razvoj in tržno gospodarstvo: družbeni in zasebni stroški in koristi. Rural development and market economy: social and private costs and benefits. Slovensko-britanski seminar, 29.5.-2.6 1990. Terme Čatež, Slovenija, Jugoslavija*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta (poročilo o seminarju).

14. Barbič, A.; Gabrijelčič, P. in Hribernik, F. (1991). *Raziskovalno-razvojni projekt »Celovit razvoj občine Šmarje pri Jelšah«*. Ljubljana: Družba za razvoj podeželja, d.o.o. (raziskovalno poročilo).
15. Barbič, A.; Kovačič, M. in Rupena-Osolnik, M. (1991). Razvojni projekt »Trebneje«, v: Barbič, A. (ur.). *Prihodnost slovenskega podeželja*. Novo mesto: Dolenjska založba.
16. Barbič, A. (1992). Socialna tipologija (kmečkih) gospodinjstev kot sestavina strokovnih osnov prostorskega in gospodarskega načrtovanja razvoja podeželja. *Urbani izziv*, 3 (21/22): 40-45.
17. Barbič, A. (1993.a). *Kmečka družina - socialna sestavina družinske kmetije*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta (raziskovalno poročilo).
18. Barbič, A. (1993.b). *(Samo)obnavljanje kmečkega sloja v Sloveniji: stanje in možnosti*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta (raziskovalno poročilo).
19. Barbič, A. (1993.c). Kakovost življenja prebivalcev gorskega sveta in razvojne možnosti. Primer Triglavskega narodnega parka. *Anthropos*, 36 (102): 168-181.
20. Barbič, A. and Wastl-Walter, D. (eds.) (1995.a). Sustainable Development of Rural Areas: From Global Problems to Local Solutions. *Klagenfurter Geographische Schritten*. Heft 13, Institut für Geographik der Universität Klagenfurt.
21. Barbič, A. (1995.b). Lokalne pobude za kulturni dogodek na državni ravni. *Rast*, 6 (5-6): 437-451.
22. Barbič, A. (1997). *Dediščina Krasa kot dejavnik lokalnega razvoja. Program animacijske delavnice*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.
23. Barbič, A. (1999). The Economic Product of Regional Park Škocjanske Caves, Slovenia. The development potentials of a naturally and socially fragile locality. *Sociologija sela*, 37 (4): 365-386.
24. Barbič, A. (2000.a). Tipi kmečkih družin v Sloveniji. *Sodobno kmetijstvo*, 33 (2): 62-68.
25. Barbič, A. (2000.b). Farm women and farming family in transition. Scientific convention with international participation »Challenges to the Croatian Agriculture at the Verge of the 21st century«. 8th - 11th November, 2000. Poreč, Croatia, v: Hrvatsko agroekonomsko društvo (2000). *Zbornik plenarnih izlaganja i sažetaka / Plenary papers and abstract book "Challenges to the Croatian Agriculture at the Verge of the 21st Century*.
26. Barbič, A. (2001). Farm women and farm families in transition: the case of Slovenia. Referat na mednarodni konferenci "The New Challenge of Womens' Role in Rural Europe". *Proceedings of an International Conference, Nicosia, Cyprus, 4-6 October 2001*.
27. Barbič, A.; Udovč, A. and Medved, A. (2001). Sustainable agriculture in protected areas - planned Regional park Trnovski gozd, Slovenia, v: Zellei, A.; Gordon, M., in: Lowe, P. (Ur.). Description of Agri-environmental policy in Central and Eastern European countries. Project under EU 5th Framework programme. Contract no. QLKS-0-1999-01 611. Newcastle: 179-224.
28. Barbič, A.; Udovč, A. and Medved, A. (2004). Protection of the Environment and Biodiversity for Sustainable Future of Rural Areas: The Case of Planned Regional Park Trnovski Gozd, Slovenia. *Sociologija sela*, 42 (3/4): 277-307.
29. Barbič, A. (2005). *Izzivi in priložnosti podeželja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

30. Barbič, A. (2010.a). Ali zapostavljeno podeželje Mestne občine Koper prevzema odgovornost za svoj lasten razvoj?. *Teorija in praksa*, 47 (2-3): 550-563.
31. Barbič, A. (2010.b). Slovensko podeželje danes za jutri, v: Zavodnik Lamovšek, A.; Fikfak, A. in Barbič, A. (ur.). *Podeželje na preizkušnji*. Ljubljana: Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: Geodetski inštitut Slovenije.
32. Božič, K. (2013). Zadruga za 21. stoletje. Za dobro skupnosti. *Objektiv*. Sobotna priloga časnika Dnevnik. Ljubljana, 5.1.2013.: 6-7.
33. Černič Istenič, M. (2002). *Predlog nacionalnega načrta za vključevanje žensk v razvoj podeželja*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.
34. Černič Istenič, M. (2003). Potential of farm women in Slovenia for rural development, v: Perušič, I. in Anita Silvana, A. (ur.). *Perspektive žena u obiteljskoj poljoprivedi i ruralnom razvoju*. Poreč: Institut za poljoprivredu i turizam.
35. Černič Istenič, M. (2006). Farm Women Potentials for Rural Development, v: Chimonidou, Dora (ed.). *Women in Sustainable Rural Development. Proceedings of The European Conference on Women and Sustainable Rural development in Europe. Nicosia, Cyprus, 7-10 June, 2004*.
36. Černič Istenič, M. (2007). Attitudes towards gender roles and gender role behaviour among urban, rural and farm population in Slovenia. *Journal of Comparative Family Studies*, 37 (3): 477-496.
37. Černič Istenič, M. and Kveder, A. (2008). Urban-Rural Life Setting as the Explanatory Factor of Differences in Fertility Behaviour in Slovenia. *Informatica*, 32 (2): 111-122.
38. Černič Istenič, M.; Udovč, A.; Knežević Hočevar, D.; Kapun, S. (2012). *Zaključno poročilo ciljnega raziskovalnega projekta (šifra projekta V4-1061). Izzivi in potrebe v prenosu znanja v kmetijsko prakso v Sloveniji*. Ljubljana, 27.11.2012 (raziskovalno poročilo).
39. *Enciklopedija Slovenije*. (1993). Sedmi zvezek:190. Ljubljana: Mladinska knjiga.
40. *Enciklopedija Slovenije*. (2002). Dodatek A-Ž: 8. Ljubljana: Mladinska knjiga.
41. Fišer, S.; Milevoj, L. in Černič Istenič, M. (2009). Uporaba fitofarmaceutvskih sredstev pri ljubiteljskem pridelovanju vrtnin = The use of plant protection products in the amateur gardening, v: Maček, J. (ur.). *Zbornik predavanj in referatov 9. slovenskega posvetovanja o varstvu rastlin, Nova Gorica, 4.-5. marec 2009*. Ljubljana: Društvo za varstvo rastlin Slovenije.
42. *Glasilo društva Pangea* (2007). (Več avtorskih prispevkov). Pangea-društvo za varovanje okolja Koper, 2 (1).
43. Golob, M. (1967). Oblici uzajamne suradnje u selu. *Sociologija sela*, 5 (15): 13-30.
44. Golob, M. (1976). *Klandestine grupe ruralne provinience*. Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani (raziskovalno poročilo).
45. Golob, M. (1978). *Klandestine grupe ruralne provinience II*. Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani (raziskovalno poročilo).
46. Golob, M. (1982). Neka sociološka gledišta u nasljeđivanju na seljačkim gospodarstvima. *Sociologija sela*, 20 (75/76): 45-52.
47. Hribernik, F. (1993). *Tradicije kot element (dez)integracije na vasi: družbena mobilnost kmetov skozi prizmo izobraževalnega sistema*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede (doktorska disertacija).

48. Jogan, M. (2013). *Razgovor z A. Barbič na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani*. Ljubljana: 26.3.2013.
49. Kerry, J. (2013). Pogumna ustvarjalnost in vodenje. *Delo*, 8.3.2013.: 5.
50. Klemenčič, V. (1960). Problemi gospodarsko-geografske klasifikacije slovenskih naselij. *Geografski vestnik*, 32: 110-130.
51. Knežević Hočevar, D. in Černič Istenič, M. (2010). *Dom in delo na kmetijah. Raziskava odnosov med generacijami in spoloma*. Ljubljana: ZRC SAZU.
52. Kokole, V. (1976). Prispevek k identifikaciji ruralno-urbanega kontinuuma. *Geografski vestnik*, 48: 93-109.
53. Kovačič, M.; Perpar, A.; Udovč, A.; Fabijan, R. (1998). *Program razvoja kmetijstva in dopolnilnih dejavnosti v Krajevni skupnosti Mirna peč*. Ljubljana: Center za razvoj podeželja in kmetijstva in Rastlinjaki Schwarzmann d.o.o. (zaključno poročilo).
54. Kozina, J. (2013). *Življenjsko okolje prebivalcev z ustvarjalnim poklicem v Sloveniji*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta (doktorska disertacija).
55. Krašovec, S. (1965). K splošnemu vprašanju kmeta-delavca. *Ekonomski zbornik*, 9 (7): 3-60.
56. Krašovec, S. (1974). K splošnemu vprašanju kmeta-delavca. *Ekonomski revija*, 25 (2/3): 143-157.
57. Levstik, J. (1964). *Ekonomski in družbeni problematika polproletarca v SR Sloveniji*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta (raziskovalno poročilo).
58. Matjašec, D. (2013). v: Kralj, M. Intervju z Darjo Matjašec. *Objektiv. Sobotna priloga Dnevnika*. Ljubljana: 6.4.2013.: 9-10.
59. Medved, A. (2001). *Kmetijstvo in varovanje okolja v Regijskem parku Trnovski gozd*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta (diplomsko delo).
60. Mlinar, Z. (1965). Formalna grupna participacija u selu. *Sociologija sela*, 3 (7/8): 89-100.
61. Mlinar, Z. (1966). Kje se zaustavlja pobuda in kritika. *Teorija in praksa*, 3 (11): 1514-1528.
62. Mlinar, Z. (1969). Vas v procesih družbene integracije in vloga komune. *Anthropos*, 12 (1/2): 131-141.
63. Mlinar, Z. (1970). Sociologija, agrarna politika in razvoj podeželja. *Teorija in praksa*, 7 (6/7): 909-913.
64. Mlinar, Z. (1971.a). Majhna in razdrobljena posest, v: Toš, Niko (ur.). *Slovensko javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
65. Mlinar, Z. (1971.b). Promet z zemljišči in modernizacija kmetijstva, v: Toš, N. (ur.). *Slovensko javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
66. Mlinar, Z. (1971.c). *Uvod v ruralno sociologijo*. Maribor: Višja agronomska šola (študijsko gradivo).
67. Mlinar, Z. (1973). *Sociologija lokalnih skupnosti*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede (študijsko gradivo).
68. Mlinar, Z. (1978). Krajevna skupnost in urbanistično planiranje. *Teorija in praksa*, 15 (11/12): 1281-1298.
69. Mlinar, Z. (1986). *Protislovja družbenega razvoja*. Ljubljana: Delavska enotnost.
70. Mlinar, Z. (1990). Prostor in sociologija. *Družboslovne razprave*, 7 (10): 3-12.

71. Mlinar, Z. (2005). Začetki sociologije lokalnih skupnosti v Sloveniji in sodelovanje z ameriškimi družboslovci. *Glasnik S.E.D.*, 45 (4): 40-44.
72. Mlinar, Z. (2008.a). *Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi. Knj. 1, Prostorsko-časovna organizacija bivanja : raziskovanja na Koprskem in v svetu.* 1. natis. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
73. Mlinar, Z. (2008.b). Informatizacija, upravljanje in inovativnost v vsakdanjem življenjskem okolju. *Teorija in praksa*, 14 (1-2): 5-27.
74. Mlinar, Z. (2011). *Z inovativnim nadgrajevanjem tradicije vstopaju v svet: sociološka razprava.* Ljubljana: Pegaz 2 International (Zbirka Knjižnica Žirovskega občasnika. zv 15).
75. Mlinar, Z. (2012). *Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi. Knj. 2, /Zbirka 2, Globalizacija bogati in/ali ogroža?.* 1. natis. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
76. Ocepek, R. (ur.) (1983). *Slovensko kmetijsko združništvo.* Ljubljana: ČZP Kmečki glas.
77. OECD (1994). *Creating rural indicators for shaping territorial policy.* Paris: Publication service OECD.
78. *Ohranitev kraške krajine kot razvojna priložnost Krasa* (2008). Zbornik referatov in razprav / ur. D. Zelnik. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
79. Plut, D. (2010). Na civilizacijskem razvojnem razpotju. Dvig blaginje brez rasti? *Delo, Sobotna priloga.* Ljubljana: 6.2.2010.: 12-13.
80. Prosen, A. in Vrabič, I. (1990). Razvoj in prenova vasi Žetale, v: Gabrijelčič, P.; Fikfak, A.; Zavodnik Lamovšek, A.; Globočnik, T. (ur.). *Mladinski raziskovalni tabor Mladi Halozam, Haloze 90 : delavnica je potekala od 25.6. do 30.6.1990 v Žetalah : poročilo.* Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo; Ravne na Koroškem: Novna, Studio podeželja.
81. Prosen, A. (2008). Nasilna urbanizacija slovenskega podeželja. *Delo, Sobotna priloga.* Ljubljana: 12.1.2008: 22-23.
82. Prosen, A. (2009). Utopija ali realnost: Varovanje kmetijskih zemljišč. *Delo, Sobotna priloga.* Ljubljana: 25.7.2010: 32-33.
83. Ravbar, M. (1992). *Suburbanizacija v Sloveniji.* Ljubljana: Filozofska fakulteta (doktorska disertacija).
84. Ravbar, M. (1997). Slovene cities and suburbs in transformation = Slovenska mesta in predmestja v preobrazbi. *Geografski zbornik*, (37): 84.
85. Ravbar, M. in Razpotnik Viskovič, N. (2010). Pomen večnamenske vloge kmetijstva v preobrazbi podeželja, v: Zavodnik Lamovšek, A.; Fikfak, A. in Barbič, A. (ur.). *Podeželje na preizkušnji.* Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.
86. Ravbar, M. (2010). Sodobna urbanizacija in izgubljanje kmetijskih zemljišč. Tudi naselja bi se morala razvijati trajnostno. *Delo, FT.* Ljubljana: 15.2.2010.: 8.
87. Rus, A. in Rupena-Osolnik, M. (2001). Vloga žensk v razvoju vasi in podeželja, v: Barbič, A. (ur.). *Prihodnost slovenskega podeželja.* Novo mesto: Dolenjska založba.
88. Simoneti, M. in Zavodnik Lamovšek, A. (2009). *Prostor za vsakdanjo rabo.* Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor.

89. Tajnšek, A.; Barbič, A. in Kocjan Ačko, D. (1988). *Prenos sodobnih dosežkov kmetijskih znanosti s področja rastlinske proizvodnje v kmetijsko pridelavo*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta (raziskovalno poročilo).
90. Tomšič Lušin, J. (1993). *Slojevska struktura slovenskih kmetov*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta (magistrsko delo).
91. Trstenjak, A. (1982). Discussion, v: Krašovec, S. (ur.). *Part-Time Farmers and their Adjustment to Pluriactivity*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
92. Tyrangiel, J. (2012). Tim Cook's Freshman Years (an interview). *Blumberg Businessweek*. Dec. 16, 2012: 62-76.
93. Ulbricht, Tilo L. W. (ed.) (1986). *Integrated Rural Development*. 's-Gravenhage: Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek.
94. Verbole, A. (1999). *Negotiating rural tourism development at the local level. A case study in Pišce, Slovenia*. Den Haag: Koninklijke Bibliotheek.
95. Vrišer, I. (1965). Geografska izhodišča pri omejevanju mest in njihovih poplavnih območij. *Geografski vestnik*. 37: 143-161.
96. (www.mko.gov.si); 21.04.2013.
97. (www.prc.si); 21.04.2013.
98. Zenon Davis, N. (2009). *Vrnitev Martina Guera*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

**Sa slovenskog jezika prevela Maja Jokić
Redaktura prijevoda Antun Petak**

Ana Barbič

Biotechnical Faculty (retired), Ljubljana, Slovenia

e-mail: ana.barbic@bf.uni-lj.si

Rural Sociology Recognizes and Encourages the Development of Agriculture and Rural Areas in Slovenia

Abstract

The article in the first part describes beginnings and development of rural sociological research and teaching rural sociology at the universities in Slovenia. In the second part, a working model of integrated approach towards rural development is presented, and, on the basis of Slovenian as well as international experiences some suggestions for promoting the development of (Slovenian) agriculture and rural communities are specified. In the conclusion, the need for the interdisciplinary approach, especially greater consideration of social sciences in developmental planning is pointed out.

Key words: rural sociology, teaching rural sociology, agricultural holdings, farm family, farm women, rural communities, transfer of knowledge into agricultural practice, sustainable development, interdisciplinary approach.